

Raport z realizacji

***Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Hajnówka za lata
2012-2014***

1. Wprowadzenie

Zgodnie z ustawą o Ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. 2014, poz. 1446) Miasto Hajnówka posiada opracowany Program opieki nad zabytkami Miasta Hajnówka na lata 2012-2015, przyjęty uchwałą nr XVI/127/2012 Rady Miasta Hajnówka z dnia 30.05.2012r. Autorem opracowania jest Pracownia Badań i Dokumentacji Zabytków z siedzibą w Białymstoku. Celem ogólnym programu jest koordynacja polityki przestrzennej miasta w celu ochrony i wyeksponowania dziedzictwa kulturowego oraz określenie niezbędnych działań organizacyjnych i finansowych, a także podniesienie wśród społeczności miasta świadomości potrzeby ochrony środowiska kulturowego.

Program opieki nad zabytkami dla Miasta Hajnówka na lata 2012-2015 uzyskał pozytywną opinię Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

2. Podstawy prawne sporządzania raportu z realizacji Miejskiego programu opieki nad zabytkami dla Miasta Hajnówka na lata 2012 – 2015

Zgodnie z wymogiem art. 87 ust. 5 i 6 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Burmistrz Hajnówki sporządza co dwa lata sprawozdanie z realizacji programu opieki nad zabytkami, które przedstawia Radzie Miejskiej.

Obowiązujący z lat 2012 – 2015 Program opieki nad zabytkami dla Miasta Hajnówka jest dokumentem, którego celem jest koordynacja polityki przestrzennej miasta w celu ochrony i wyeksponowania dziedzictwa kulturowego. Dla osiągnięcia tego celu w dokumencie ustalono uwarunkowania organizacyjne i finansowe, jak również edukacyjne i wychowawcze. Celem tych założeń było osiągnięcie efektu w postaci poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, uatrakcyjnienia go pod względem turystycznym oraz pobudzenia przedsiębiorczości i uwrażliwienia społeczności na zagadnienia związane z opieką nad zabytkami.

Omawiany dokument zakładał realizację dziewięciu celów długoterminowych:

1. Planowe i konsekwentne realizowanie zadań samorządowych w zakresie ochrony zabytków;
2. Racjonalne wykorzystanie miejskich funduszy na prace ratownicze, konserwatorskie i dokumentacyjne;
3. Powiązanie zadań służących ochronie wartości kulturowych ze strategią rozwoju gospodarczego oraz polityką przestrzenną miasta;
4. Wpieranie projektów związanych z opieką nad zabytkami i zagospodarowaniem obiektów zabytkowych;
5. Powstrzymanie degradacji zagrożonych obiektów zabytkowych i obszarów oraz podjęcie działań w celu poprawy stanu ich zachowania;
6. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
7. Wsparcie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
8. Realizacja przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
9. Prowadzenie działań informacyjnych, popularyzacyjnych i edukacyjnych związanych z promocją zabytków miasta i walorów krajobrazu kulturowego.

Założenia programowe omawianego dokumentu zakładały:

1. włączenie problematyki ochrony zabytków do bieżących zadań Rady Miejskiej Hajnówka;
2. uwzględnianie uwarunkowań prawnych opieki nad zabytkami w sytuacjach przewidzianych prawem;

3. rozpoznawanie potrzeb dotyczących podejmowania działań zmierzających do zahamowania procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. eksponowanie zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;
6. tworzenie warunków współpracy z właścicielami zabytków dla zapewnienia ich opieki.

Na lata 2012-2014 przyjęto następujące cele szczegółowe:

1. Działania w zakresie odnowy zabytków:

- pozyskiwanie środków zewnętrznych na odnowę zabytków będących własnością miasta Hajnówka;
- informowanie innych właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków;
- sprawowanie opieki nad dawnymi cmentarzami wojennymi poprzez usuwanie roślinności zielnej oraz samosiewek drzew, oznakowanie obiektów, upowszechnianie wiedzy na ich temat wśród mieszkańców miasta, zwłaszcza dzieci i młodzieży szkolnej. Zwracanie szczególnej uwagi na obowiązek otaczania opieką miejsc grzebalnych, niezależnie od pochodzenia i wyznania osób tam spoczywających.

2. Określenie zasad udostępniania zabytków w celach turystycznych

- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych zasad udostępniania w celach turystycznych;
- oznakowanie obiektów udostępnianych w celach turystycznych;
- opracowanie tablic informacyjnych umieszczonych na zewnątrz obiektów, zawierających podstawowe dane historyczne o obiekcie;
- upowszechniania wśród mieszkańców prowadzących działalność turystyczną i agroturystyczną zasad włączania obiektów historycznych do oferty turystycznej regionu oraz przygotowywania obiektów zabytkowych na cele turystyczne.

3. Edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego:

- włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć szkolnych w jednostkach prowadzonych przez miasto;
- publikacja materiałów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w prasie lokalnej, w materiałach promocyjnych oraz na stronie internetowej miasta.

Należy podkreślić, że tak zakreślone cele mogły stanowić jedynie ramy działania oraz priorytety polityki miasta w zakresie opieki nad zabytkami. Należy też mieć na uwadze, że w okresie objętym niniejszym raportem, Program opieki nad zabytkami Miasta Hajnówka na lata 2012-2015 *de facto* obowiązywał w okresie półtora roku.

Program zakładał prowadzenie monitoringu prawidłowości realizacji celów programu poprzez odniesienie się do wymienionych wyżej celów szczegółowych. Nie przyjęto wówczas wskaźników oceny, jednak na potrzeby niniejszego raportu należy wziąć pod uwagę następujące czynniki:

1. określenie ilości obiektów zabytkowych objętych działaniami zabezpieczającymi;
2. ocenę aktualności gminnej ewidencji zabytków;
3. potwierdzenie ogólnego udostępnienia bazy danych o zabytkach miasta;
4. ocenę stanu utrzymania obiektów zabytkowych będących w gestii samorządu;
5. ocenę ilości i atrakcyjności wydawnictw o tematyce środowiska kulturowego Hajnówki;
6. ocenę ilości i efektów przedsięwzięć o tematyce dziedzictwa kulturowego miasta;
7. analizę ilości cyklicznych spotkań mających na celu promocję środowiska kulturowego miasta;
8. analizę środków finansowych przeznaczonych przez samorząd na wsparcie społecznej działalności przy ochronie dziedzictwa kulturowego;

Na początku 2014 r. podjęto działania mające na celu sporządzenie raportu z wykonania Programu opieki nad zabytkami Miasta Hajnówka na lata 2012-2015. Raport ma służyć następującym celom:

1. zbadaniu poprawności zdefiniowania potrzeb społecznych w zakresie objętym programem;
2. określeniu kierunków i celów przyszłych działań;
3. poprawie widoczności podejmowanych działań;
4. zwiększeniu skuteczności i efektywności programów/projektów;
5. identyfikowaniu słabych i mocnych stron dotychczas podejmowanych działań;
6. zasygnalizowaniu ujawniających się problemów;
7. określaniu stopnia zgodności działań z przyjętymi założeniami.

Przy sporządzaniu raportu z wykonania programu zastosowano analizę dokumentów wytworzonych przez Urząd Miejski w Hajnówce, związanych z problematyką opieki nad zabytkami. W raporcie ujęte zostały także dane dostępne na stronach internetowych samorządowych instytucji kultury.

I. Określenie liczby obiektów zabytkowych objętych działaniami zabezpieczającymi

Urząd Miasta Hajnówka nie prowadził w okresie sprawozdawczym działań zabezpieczających w obrębie obiektów zabytkowych.

II. Ocena aktualności gminnej ewidencji zabytków

W roku 2012 została sporządzona gminna ewidencja zabytków miasta Hajnówka. Ocena potrzeby aktualizacji wynika z przepisów prawnych wprowadzonych nowelizacją Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku. Prowadzona przez Burmistrza Hajnówki ewidencja zabytków, ze względu na brak radykalnych zmian w stanie zachowania obiektów zabytkowych, nie wymaga na obecnym etapie sporządzania aktualizacji. Gminna ewidencja zabytków Miasta Hajnówka zawiera karty adresowe 60 obiektów zabytkowych innych niż stanowiska archeologiczne oraz karty adresowe dwunastu stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenie miasta.

W ewidencji zabytków Miasta Hajnówka znajdują się dwie kategorie zabytków: obiekty zabytkowe objęte ochroną prawną wynikającą z wpisu do rejestru zabytków województwa podlaskiego oraz obiekty zabytkowe ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

III. Udostępnianie bazy danych o zabytkach miasta

Gminna ewidencja zabytków znajduje się w referacie Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska Urzędu Miasta Hajnówka i jest do wglądu zainteresowanych w godzinach pracy urzędu.

Informacje na temat obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie miasta zostały wykorzystane w opisach atrakcji turystycznych miasta oraz szlaków turystycznych regionu.

IV. Ocena stanu utrzymania obiektów zabytkowych będących własnością samorządu

Stan obiektów zabytkowych będących własnością samorządu miejskiego jest zadowalający. W analizowanym okresie nie realizowano zadań polegających na polepszeniu stanu zachowania tej kategorii obiektów.

V. Ocena przedsięwzięć o tematyce dotyczącej dziedzictwa kulturowego

Miejskie instytucje kultury organizują szereg działań oraz podejmują cykliczne przedsięwzięcia dotyczące dziedzictwa kulturowego miasta i regionu. Hajnowski Dom Kultury prowadzi zespoły amatorskiego ruchu artystycznego odwołujące się w swoich działaniach do tradycji dziedzictwa kulturowego. Są to:

- 1) Zespół Pieśni „Echo Puszczy”
- 2) Zespół Tańca Ludowego „Przepiórka”.

Hajnowski Dom Kultury organizuje cykliczne imprezy tematyczne, których kanwą jest dziedzictwo kulturowe regionu:

- 1) spotkania zespołów kolędniczych;
- 2) festiwal „Piosenka Białoruska”;
- 3) wystawa pokonkursowa haftu i koronki;
- 4) konkurs „Piosenka Białoruska”, edycja dla dzieci i młodzieży;
- 5) Międzynarodowy Festiwal Muzyki, Sztuki i Folkloru „Podlaska Oktawa Kultur”;
- 6) Festiwal Muzyki Cerkiewnej;
- 7) prezentacje białoruskich zespołów obrzędowych;
- 8) koncerty kolędnicze.

Miejska Biblioteka Publiczna im. dr Tadeusza Rakowieckiego zorganizowana w analizowanym okresie szereg spotkań autorskich oraz innych imprez skierowanych do mieszkańców miasta, w tym wiele związanych z upowszechnianiem wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego regionu:

- 1) 29.03.2012 r. - spotkanie autorskie z Anną Radziukiewicz i promocja książki „Nieść pokój, kochać ludzi”;
- 2) 20.04.2012 r. - spotkanie z sybiraczką Ireną Kosterą „Deportacje ludności z ziemi hajnowskiej na Sybir”;
- 3) 27.04.2012 r. - spotkanie z prof. Michałem Kondratiukiem i promocja książki „Urzędowe i gwarowe nazwy miejscowości Białostoczczyzny”;
- 4) 16.10.2012 r. - spotkanie z Wiesławem Rozbickim i promocja książki "Jak tu pachnie Czeremchą";
- 5) 18.01.2013 r. - promocja książki Joanny Sapieżyńskiej „Witowo – obraz minionego wieku”;
- 6) 12.04.2013 r. – spotkanie z Januszem Danielukiem, *Powstanie Styczniowe na Białostoczczyźnie*;
- 7) 8.05.2013 r. - spotkanie z Tomaszem Samojlikiem i promocja książki „Puszcza Białowieska w pracach przyrodników i podróżników 1831-1863”;
- 8) 10.05.2013 r. - promocja książki Doroty Michaluk „Białoruska Republika Ludowa 1918 – 1920. U podstaw białoruskiej państwowości”;
- 9) 24.05.2013 r. – spotkanie z Gabrielem Maciejewskim, autorem książki „Baśń jak niedźwiedź. Polskie historie”;
- 10) 30.01.2014 r. – spotkanie z Ryszardem Paterem, autorem „Encyklopedii Hajnówki”;
- 11) 13.02.2014 r. promocja książki „*Wspomnienia deportowanych z ziemi podlaskiej na Syberię i do Kazachstanu w latach 1939 – 1956*”. Honorowymi gośćmi uroczystości byli hajnowscy Sybiracy: Helena Bielawska, Mikołaj Bielecki, Zbigniew Głowacki, Irena Koster, Klaudia Michaluk, Alla Tarasiuk oraz Aleksandra Kowalska, żona Jerzego Kowalskiego, których wspomnienia zostały opublikowane w promowanej książce;
- 12) 7 maja 2014 r. - wykład historyczny Janusza Danieluka „Województwo Podlaskie w latach 1795 – 1914”;
- 13) 15 maja 2014 r. spotkanie autorskie z poetą Bogdanem Dudko połączone z promocją jego najnowszej książki „Dolina: znad Narwi i Świsłoczy”;
- 14) 27.08.2014 r. - spotkanie z dr. Marcinem Zwolskim i promocja książki „Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Bielsku Podlaskim (1944–1956)”;

- 15) 10.10.2014 r. – promocja książki "Powstańcze ścieżki w Puszczy Białowieskiej" autorstwa Włodzimierza Muśko i Wiktora Kabaca;
 - 16) 30.10.2014 r. - promocja książki "Koszykoploty. Między Narwią a Narewką" Wiesława Rozbickiego;
 - 17) 28.11.2014 r. -promocja książki "Kuraszewo - lata minione" Jerzego Plewy.
- Przeprowadzone zostały także spotkania pod wspólnym tytułem „Lekcje biblioteczne dla młodzieży”:
1. Tadeusz Rakowiecki lekarz, astronom, humanista i bibliofil;
 2. Ksiądz mitrat Antoni Dziwiatowski proboszcz parafii prawosławnej w Hajnówce, budowniczy soboru Świętej Trójcy w Hajnówce;
 3. Historia powstania miasta Hajnówki od uroczyska leśnego do uzyskania praw miejskich.
- Każdego roku odbywały się także rajdy rowerowe pamięci żołnierza Bolesława Bierwiaczonka.

VI. Ilość i jakość wydawnictw dotyczących dziedzictwa kulturowego miasta

Działalność w zakresie wydawnictw dotyczących dziedzictwa kulturowego regionu prowadzi Miejska Biblioteka Publiczna im. dr Tadeusza Rakowieckiego. W analizowanym okresie nie ukazały się jednak żadne publikacje związane z tą tematyką.

VII. Analiza środków przeznaczonych przez samorząd na wsparcie społecznej działalności przy ochronie dziedzictwa kulturowego

W corocznie przyjmowanym uchwałą Rady Miasta Hajnówka Programie Współpracy samorządu miasta Hajnówka z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego, jednym z priorytetowych zadań samorządu są zadania z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

W roku 2012 (pierwszy rok funkcjonowania Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Hajnówka), ogłoszono konkurs ofert na realizację następujących zadań w sferze kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego:

1. popularyzacja i prezentacja wartości duchowych oraz promocja walorów artystycznych muzyki kameralnej i organowej w Hajnówce,
2. popularyzacja i prezentacja wartości duchowych oraz promocja walorów artystycznych muzyki cerkiewnej w Hajnówce,
3. szerzenie i upowszechnianie kultury muzycznej poprzez prowadzenie orkiestry dętej oraz zespołu mażorettek,
4. popularyzacja i prezentacja wartości artystycznych muzyki rockowej,
5. popularyzacja, prezentacja, upowszechnianie historii i kultury dziedzictwa regionu.

W roku 2013 program współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi szerzej definiował zakres zadań, które mogły zostać objęte dofinansowaniem z budżetu samorządu:

1. organizowanie festiwali, przeglądów, prezentacji i innych wydarzeń wzbogacających ofertę kulturalną miasta,
2. organizowanie uroczystości i imprez okolicznościowych, w tym przy współudziale środowisk kombatanckich, harcerstwa oraz organizacji kościelnych i młodzieżowych,
3. popularyzacja, prezentacja, upowszechnianie historii i kultury dziedzictwa regionu, w tym publikacje wydawnicze popularyzujące wiedzę o historii i kulturze Hajnówki,
4. szerzenie i upowszechnianie kultury muzycznej,
5. promocja twórczości lokalnych artystów,
6. promocja lokalnej twórczości literackiej.

Lista przyznanych dotacji na realizację zadań publicznych należących do Gminy Miejskiej Hajnówka w 2013 r.:

1. w zakresie wspierania inicjatyw kulturalnych mniejszości narodowych i etnicznych zamieszkujących na terenie miasta Hajnówka:

- 1) Parafia Prawosławna p.w. Św. Trójcy w Hajnówce, X Spotkania z poezją i prozą w języku mniejszości narodowych „Poezja Źródła” – dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych w literaturze pięknej – 2.300 zł;
 - 2) Stowarzyszenie Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej w Hajnówce, Przygraniczny alians etniczny – 31.000 zł;
 - 3) Stowarzyszenie Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej w Hajnówce, Kultura na schodach Muzeum – 5.000 zł.
2. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego:
- 1) popularyzacja i prezentacja wartości duchowych oraz promocja walorów artystycznych muzyki kameralnej i organowej w Hajnówce, 8 000 zł;
 - 2) popularyzacja i prezentacja wartości duchowych oraz promocja walorów artystycznych muzyki cerkiewnej w Hajnówce, 30 000 zł.

Lista przyznanych dotacji na realizację zadań publicznych należących do Gminy Miejskiej Hajnówka w 2014 r.:

1. w zakresie wspierania inicjatyw kulturalnych mniejszości narodowych i etnicznych zamieszkujących na terenie miasta Hajnówka:
 - 1) Związek Ukraińców Podlasia, Festiwale kultury i tradycji ukraińskich na Podlasiu XXIII Festiwal Kultury Ukraińskiej na Podlasiu „Podlaska Jesień”, 1 000 zł;
 - 2) Stowarzyszenie Bractwo Prawosławne Św. Św. Cyryla i Metodego Koło w Hajnówce, o prawosławne Św. Św. Cyryla i Metodego Koło w Hajnówce „Warsztaty śpiewu i tańca białoruskiego”, 1 400 zł;
 - 3) Parafia Prawosławna p.w. Św. Trójcy w Hajnówce, X Spotkania z poezją i prozą w języku mniejszości narodowych „Poezja Źródła” - dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych w literaturze pięknej, 2 300 zł;
 - 4) Stowarzyszenie Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej w Hajnówce, „Przygraniczny alians etniczny”, 31 300 zł;
 - 5) Stowarzyszenie Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej w Hajnówce, Kultura na schodach Muzeum, 4 000 zł.
2. w zakresie popularyzacji i prezentacji wartości duchowych oraz promocji walorów artystycznych muzyki kameralnej i organowej w Hajnówce:
 - 1) Hajnowska Fundacja Muzyki Kameralnej i Organowej, Spotkania z muzyką kameralną i organową, 8 000 zł;
 - 2) Stowarzyszenie „Miłośnicy Muzyki Cerkiewnej”, XXXIII Międzynarodowy Festiwal Hajnowskie Dni Muzyki Cerkiewnej, 30 000 zł.

3. Wnioski z treści raportu

Cele sporządzenia raportu zostały zdefiniowane jako:

- 1) zbadanie poprawności zdefiniowania potrzeb społecznych w zakresie objętym programem;
- 2) określenie kierunków i celów przyszłych działań;
- 3) poprawa widoczności podejmowanych działań;
- 4) zwiększenie skuteczności i efektywności programów/projektów;
- 5) identyfikowanie słabych i mocnych stron dotychczas podejmowanych działań;
- 6) zasygnalizowanie ujawniających się problemów;
- 7) określenie stopnia zgodności działań z przyjętymi założeniami.

Realizację potrzeb społecznych w zakresie objętym Programem Opieki nad Zabytkami Miasta Hajnówka Lata 2012-2015 należy określić jako prawidłową, w odniesieniu do założeń przyjętych w w/w dokumencie. Jednakże analiza oceny realizacji programu wskazuje, że w nowym okresie prognozowania należy skoncentrować wysiłki na zwiększeniu ilości i jakości działań „miękkich” związanych z propagowaniem idei dziedzictwa kulturowego oraz podniesieniem kompetencji osób oraz jednostek, działających na rzecz opieki nad zabytkami

na terenie miasta. Oczywiście jest spostrzeżenie, przyjęte już w wielu regionach kraju, że najbardziej widoczne dla mieszkańców są działania związane z różnorodnością dziedzictwa regionalnego. Mieszkańcy miasta nie mogą i nie powinni kojarzyć opieki nad zabytkami jedynie z remontami zabytkowych budynków. Konieczny jest szerszy, animowany przez jednostki miejskie lub organizacje pozarządowe, dialog z mieszkańcami na temat przeszłości miasta i jego dziedzictwa kulturowego. Ważne jest, żeby nie pomijać w nim tematów związanych także z nieodległą przeszłością.

Podjęcie powyższych działań powinno być zbieżne z szerszym informowaniem mieszkańców o aktywności władz miejskich w zakresie opieki nad zabytkami.

Widać wyraźnie dbałość władz miasta w zakresie materiałów promocyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego. Należy podkreślić różnorodność tych materiałów, ich wysoką jakość techniczną oraz uwzględnienie szerokiego grona odbiorców.

Podsumowując, opieka nad zabytkami to szereg działań podejmowanych na rzecz zachowania dziedzictwa przeszłości dla następnych pokoleń. Należy podkreślić, że władze Hajnówki wywiązują się z tych zadań prawidłowo. Podniesienie efektywności współpracy w tym zakresie z mieszkańcami z pewnością spowoduje, że działania te w znaczący sposób przyczynią się do zwiększenia świadomości mieszkańców, czym jest i jak należy chronić materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe miasta.